

Ljndeni

A detailed oil painting of Maria Theresa, the Empress of Austria. She is depicted from the chest up, wearing an elaborate white lace-trimmed dress with a red shawl draped over her shoulders. Her hair is styled in a large, powdered wig, adorned with a tiara and large earrings. She has a serious expression and is looking slightly to the right of the viewer.

Mária Terézia

Najmocnejšia panovníčka Európy

Vladimír Liška

Mária Terézia: Najmocnejšia panovníčka Európy

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Vladimír Liška

Mária Terézia: Najmocnejšia panovníčka Európy – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA**

Vladimír Liška

ária Terézia

Najmocnejšia panovníčka Európy

OBSAH

Prológ	7
Kapitola 1. Prelúdiá mladosti	17
Kapitola 2. Bojovníčka o trón	37
Kapitola 3. Mystériá baroka	61
Kapitola 4. Čudesná kauza baróna von Trencka	85
Kapitola 5. Zložitý svet vladárky	109

Kapitola 6.	
Osvietená panovníčka – pravda alebo mýtus?	125
Kapitola 7.	
Sedemročná vojna	143
Kapitola 8.	
Svetlá a tieň sobášnej politiky	153
Kapitola 9.	
Boh, viera, zázraky a cirkev	161
Kapitola 10.	
Mária Terézia a české krajiny	171
Kapitola 11.	
Do náručia smrti	189
Epilóg	199
Preklad použitých prameňov a literatúry	203

Prológ

Rakúska panovníčka Mária Terézia (1717 – 1780) je z mnohých dôvodov dodnes považovaná za jednu z najvýznamnejších vladárskych osobností 18. storočia. Prezývali ju „Veľká matka Rakúska“. Zdedenú habsburskú ríšu počas svojej vlády dokázala vymaniť z hospodárskeho a spoločenského úpadku a premenila ju na silný centralizovaný štát, ktorý sa stal jednou z rozhodujúcich veľmocí na európskom kontinente. Veľkou matkou však naozaj bola – svojmu manželovi Františkovi I. Štefanovi Lotrinskému (1708 – 1765) porodila celkovo šestnásť detí, jednásť dcér a päť synov, dospelosti sa však dožilo len desať z nich (šesť dcér a štyria synovia). Je známe, že o svoje deti sa vždy príkladne starala a nikdy neprestala sledovať ich ďalšie životné osudy.

Cesta k dosiahnutiu premeny rakúskej ríše na modernú centralizovanú monarchiu nebola pre Máriu Teréziu jednoduchá, pretože jej štyridsaťročnú vládu niekoľkokrát poznačili vojny

s pruským kráľom Fridrichom II. Veľkým (1712 – 1786), ktorého považovala za svojho úhlavného nepriateľa a z hĺbky duše ho väčšinu svojho života nenávidela, aj keď sa s ním osobne nikdy nestretla.

Na tejto jej antipatii k všetkému pruskému nič nezmenil ani ústretový postoj jej syna Jozefa II., ktorý bol v roku 1764 korunovaný za rímsko-nemeckého kráľa a od roku 1765 sa stal spoluvládárom a neskôr sa usiloval o zlepšenie vzťahov Rakúska k Prusku.

Mária Terézia sa narodila (13. 5. 1717) do veľmi pohnutého obdobia našich dejín, ktoré sa v Čechách niesli v znamení poslednej vlny rekatolizácie pod vedením katolíckeho rádu Tovarišstva Ježišovho (jezuitov). Medzi jezuitskými misionármi obzvlášť vynikal páter Antonín Koniáš (1691 – 1760), ktorého misijné pôsobenie sa začalo okolo roku 1720 a pokračovalo aj počas vlády Márie Terézie do roku 1759.

Zároveň to bolo obdobie cirkevného tmárstva, keď nielen mnohí predstavitelia katolíckeho kléru a šľachty, ale aj poddaní verili v existenciu čarodejníctva, vampírizmu a ďalších povier a predsudkov. S týmito pozostatkami stredovekého spôsobu myslenia sa neskôr musela Mária Terézia vyrovnáť, a to sa napríklad premietlo aj do súdnych a ďalších reforiem, ktoré v rakúskej monarchii presadila.

Česko (vrátane Prahy) bolo až do roku 1740 viedenskou vládou prehliadané, aj keď popri Sliezsku tvorili významnú hospodársku základňu habsburskej ríše, a to nielen vysokými daňo-

vými odvodmi, ale aj postupným zavádzaním manufaktúrnej výroby a iných podnikateľských aktivít českej šľachty a mešťianstva. Politický význam Prahy a českých krajín sa po roku 1740 vo vojnách o habsburské dedičstvo dostal znova do popredia, pretože bolo zrejmé, že víťaz, ktorý by ovládol Prahu, si zároveň mohol zaistiť aj vládu nad Českým kráľovstvom.

V roku 1741 sa to podarilo bavorskému kurfirstovi Karlovi Albrechtovi, ktorého časť českých stavov prehlásila za českého kráľa. Bol to však len dočasný úspech, po roku sa vojská bavorského kurfirsta, tvorené predovšetkým francúzskymi žoldniermi, dali z Prahy i z Čiech na ústup pred rakúskou armádou, ktorú sem Mária Terézia vyslala s cieľom očistiť zem od bavorsko-francúzskej okupácie. Na jar v roku 1743 bola následne v Prahe korunovaná za českú kráľovnú.

Dodnes je obdivuhodné, ako dokázala vojenskými i diplomatickými aktivitami úspešne brániť habsburskú monarchiu pred rozvratom, ktorý jej predovšetkým v začiatkoch vlády hrozil. Neskôr toto svoje štátnické umenie ešte niekoľkokrát zopakovala, najmä v prípadoch expanzívnych vpádov vojsk už zmieneného pruského kráľa Fridricha II.

Tým okolitému svetu nielen dokázala, že je silnou panovníčkou osobnosťou, ale aj to, že si aj v kritických okamihoch ohrozenia vie zachovať rozvahu a chladnokrvnosť. Krok za krokom tak rástla a stávala sa rešpektovanou vladárkou, ktorej hlavná prednosť spočívala v tom, že vopred dokázala odhadnúť svoje možnosti.

Do akej miery bola v českých krajoch obľúbená, je dnes sporné, veď počas jej vlády sa Čechy, Morava a Sliezske niekoľkokrát zmenili na dôležité vojnové bojiská. V roku 1743 sa v pražskom Svätovítskom chráme síce nechala korunovať za českú kráľovnú, ale potom českú metropolu krátko navštívila až v súvislosti s vojenskými manévrami v roku 1754, a to bolo aj naposledy.

O ďalšej návšteve Čiech ešte uvažovala v roku 1765, avšak nečakaná smrť jej manžela Františka Štefana Lotrinského tento plán zmarila.

Rakúsko-pruské vojny určite pre českú šľachtu znamenali veľké výdaje a pre poddaných neprijemné vojenské odvody a biedu, spojenú s ťažkou prácou. Zároveň bola do škôl povinne zavedená nemčina, čo zapríčinilo odnárodňovanie určitej časti českej spoločnosti.

Všetky tieto kroky boli v českom prostredí nepopulárne, je ich však potrebné vnímať v oveľa širších dobových súvislostiach, pretože mali svoj opodstatnený a logicky zdôvodniteľný význam vychádzajúci z utilitárnej koncepcie jednotného rakúskeho štátu, ktorú Mária Terézia a jej syn a neskorší spoluvládca Jozef II. presadzovali.

Dnes nie je medzi historikmi pochyb o tom, že reformy tejto habsburskej panovníčky položili základy novodobého Rakúska. Jej vláda k Českému kráľovstvu, tvoriacemu súčasť dedičných krajín habsburskej monarchie, nebola príliš priaznivá, napriek tomu sa práve tereziánskymi reformami dotkla českých krajín

úplne zásadným a z pohľadu nadchádzajúceho vývoja pozitívnym spôsobom.

Už len to, že sa deti poddaných mali povinne učiť čítať, písať a počítať, bol čin, ktorý do budúca výrazne znižoval počty negramotných obyvateľov na zaostalom vidieku. Jej reformy vyššieho školstva boli najviac zamerané na výchovu a vzdelávanie odborníkov najrôznejších priemyselných a vedeckých odborov, čo do budúca znásobovalo počty vzdelanej inteligencie.

Na druhú stranu nie je treba dopady týchto reformných krokov Márie Terézie na vtedajšiu spoločnosť preceňovať, pretože sa dotýkali predovšetkým jej bohatsšej časti. K aktívnemu reformnému prelomu prišlo až počas vlády jej syna Jozefa II. (vládol 1780 – 1790), ktorý svojimi dôležitými panovníckymi výnosmi (napríklad patent o zrušení nevoľníctva a tolerančný patent) otvoril cestu k českému národnému obrodeniu. Jozef II. tak dokončil veľké dielo Márie Terézie v duchu osvietenského absolutizmu, s ktorým sa ako spoluvládca svojej matky úplne stotožňoval. Panovníčka však synove reformné nadšenie považovala za príliš extrémne a unáhlené, čo na sklonku jej života viedlo k ich vzájomným sporom.

Počas dvadsiatich rokov (1736 – 1756) bola Mária Terézia celkovo šesťnásťkrát tehotná, a pritom musela plniť svoje štátnické povinnosti. Už tento fakt budí úctu a je svedectvom výnimčnosti jej osobnosti. Svoje deti nikdy nezanedbávala, a aj keď bola nútená riešiť veľmi zložité politické problémy, dbala na ich dobrú výchovu a kvalitné vzdelanie. Určite k tomu prispelo aj to, že sa

vydala za muža, ktorého hlboko milovala, čo bolo v tej dobe niečo celkom unikátne. Jej manžel, lotrinský vojvoda František Štefan, bol jej dôležitou oporou a po jeho smrti v roku 1765 už zostala až do konca svojho života vdovou.

Mária Terézia býva niekedy zaraďovaná medzi osvietené panovníčky, ale jej „osvietenosť“ nepramenila z novátorskej francúzskej filozofie, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať.

Sama totiž považovala ideológiu francúzskych osvietencov pre rakúsku monarchiu za príliš nebezpečnú. Podľa jej presvedčenia podryvali svojimi kritickými postojmi voči cirkvi a panovníckemu absolutizmu základy kresťanskej spoločnosti. Ak s niektorými ich názormi súhlasila, bolo to tak len vtedy, keď neboli v rozpore s jej vlastným reformným pragmatizmom, ktorý sa dá lepšie charakterizovať ako osvietenský konzervatizmus.

Arcivojvodkyňa rakúska, kráľovná česká i uhorská a manželka cisára Svätej ríše rímskej Mária Terézia stála v čele habsburskej monarchie dlhých štyridsať rokov a vždy za všetkých okolností hájila predovšetkým záujmy habsburskej dynastie. Inak to ani byť nemohlo, zachovanie rodového dedičstva patrilo k základným cieľom politiky aj u iných panovníkov a Habsburgovci patrili medzi najstaršiu vladársku dynastiu v Európe. Táto okolnosť bola určite aj veľkou motiváciou pre to, aby Mária Terézia pristupovala k svojej vláde s príkladnou zodpovednosťou. Svojim nástupcom jednoducho chcela odovzdať silný a prosperujúci štát, ktorý by sa stal významnou európskou mocnosťou. A to sa jej tiež do veľkej miery podarilo.

V tomto svojom úsilí však nebola sama. Jej dôležitou devízou bolo určite to, že sa dokázala obklopovať vzdelanými ľuďmi, ktorí sa stali jej radcami a ktorým plne dôverovala. Jedno z tajomstiev jej panovníckych úspechov spočívalo v tom, že dokázala načúvať svojim radcom, riadiť sa ich názormi, aj keď si konečné rozhodnutia vyhradzovala pre seba. Prednosťou Márie Terézie bola určitá opatrnosť, spočívajúca v dôslednom zvažovaní prospešnosti vlastných rozhodnutí pre zlepšenie chodu celej monarchie a jej hospodárskej a politickej stability, neustále narušovanej vojnami, ktoré však z pohľadu Rakúska boli vojnami obrannými – či už išlo o Turkov, alebo o pruské agresie, ktorým bola nútená čeliť.

Ale v pozadí tohto všetkého stála Mária Terézia aj ako žena a človek so všetkými kladmi a zápormi, radosťami a starosťami, obavami aj víziami tvoriacimi jej vnútorný svet, v ktorom sa ako odchovančka barokovej epochy pohybovala, čo ovplyvňovalo aj spôsob jej myslenia.

Tým sa do popredia dostáva otázka, aká vlastne Mária Terézia bola, čím sa vo svojom konaní riadila a aké hodnoty vyznávala. Tu pred nami z ničoho nič vystupuje pomerne zložitá osobnosť, v mnohých ohľadoch aj rozporuplná a nesúca bremeno moci, ktoré ju zaväzovalo i zväzovalo.

V živote Márie, naplnenom mnohonásobným materstvom, boli okamihy obáv, nádejí, triumfov i sklamaní, okamihy veselosti i smútku, váhania i rozhodných činov. To všetko ju robilo pred jej najbližším okolím veľmi ľudskou, ba čo viac – dlho i charakteristickou osobnosťou.

Historici obdobie vlády Márie Terézie dodnes považujú za prelomové obdobie, kedy rakúska monarchia v mnohých smeroch nastúpila cestu prekonania duchovného tmárstva a ďalších prežitkov hlbokkej minulosti, ktoré boli pozostatkom stredovekej stavovskej sústavy, prejavujúcej sa od prvej polovice 18. storočia kontraproduktívne i spiatočnícky, čo malo za následok postupujúci rozklad celej habsburskej ríše.

Mária Terézia však tento úpadok zastavila a položila základy modernizovanej ríše, ktorá sa o pár desiatok rokov neskôr stala výraznou mocensko-politickou silou Európy. Táto panovníčka upevnila autoritu Habsburgov vo chvíli, keď hrozilo jej vážne oslabenie.

Neskoršia česká histografia k nej však väčšinou zaujímala iné postoje a oveľa pozitívnejšie hodnotila vladársky prínos jej syna a nástupcu Jozefa II. Prečo to tak bolo a či bola táto ambivalencia oprávnená a objektívna, na to sa rovnako snaží nájsť odpoveď táto kniha. V čom bola Mária Terézia výnimočná a v čom naopak zaostávala v očakávaniach ľudu, ktorému vládla? Aké tajomstvá jej života zostávajú neobjasnené alebo nepochopené? A je neskorší mýtus o „zlatom veku“ habsburskej monarchie za jej panovania odrazom skutočnosti, alebo išlo len o umelo vytváranú gloriolu spojenú s kultom jej osoby?

V hľadaní odpovedí na tieto a mnohé ďalšie otázky, súvisiace s Máriinou vládou, je možno skryté niečo, čo sa doteraz nepodarilo úplne pochopiť a správne zhodnotiť. Niet divu, veď nás od nej delí priepasť troch storočí a dobové dokumenty a ďalšie

písomnosti, ktoré sa z jej časov dochovali, neobsahujú zďaleka všetko, čo by sme si o tejto panovníčke želali vedieť.

To ale neznamená, že toho o Márii vieme málo, v jej prípade je to skôr naopak. Napriek tomu je však pre literátov a historikov stále výzvou. Už len preto, že sa sama na sklonku života zmietala v pochybnostiach, či toho pre svoj štát urobila dosť alebo málo a či bola pre svoje národy tým, čím vždy chcela byť – teda dobrou matkou. Pravdou je, že nie vždy sa jej to darilo, o čom svedčia vzbury poddaných v Uhorsku alebo v Čechách, ktoré prikázala tvrdo potlačiť vojskom.

Tieto vzbury však neboli namierené proti jej osobe, ale predovšetkým proti svojvôli vrchnosti, ktorá bola na svojich panstvách často skoro neobmedzeným vládcom. Preto sa vrchnostenské právomoci snažila svojimi reformami obmedziť, aby zabránila aspoň tým najhorším excesom majiteľov panstiev a ich úradníkov voči poddaným.

Poodhrnúť závoj minulosti takej vzdialenej je vždy veľkým dobrodružstvom a nikdy neviete, čo vás čaká. Dokonca aj keď je človek presvedčený, že ho už nič nemôže prekvapiť, veľakrát zistí, že tento predpoklad býva mylný.

Keď som túto knihu začal písať, skoro som pochopil, že Mária Terézia bola živel nabitý mocnou energiou a že sa rozhodla zmeniť aspoň ten kus sveta, ktorý po svojich predkoch zdedila. A dokázala to robiť s bravúrnosťou sebe vlastnou a s pevným úsilím, plynúcim z hlbokého presvedčenia, že na to bola podivným riadením osudu vyvolená.

Nie vždy však bola úspešná a nastali aj chvíle, kedy prepadávala obavám a depresiám. Vtedy sa obracala k Bohu, bola totiž hlboko veriacou katolíčkou, a po manželovej smrti sa u nej dokonca prejavovali sklony k bigotnosti. Keď sa sama modlila, boli to možno jediné okamihy, keď sa mohla oddávať nerušenému rozjímaniu, oddelená od všetkého svetského ruchu i povinností, ktoré patrili k jej panovníckemu osudu.

Tento údel nesie pečať istej nevyrovnanosti, pretože aj ona sama sa s pribúdajúcimi rokmi menila – povahovo aj fyzicky. Preto odpoveď na otázku, aká vlastne Mária Terézia bola, nie je vôbec jednoduchá a pre mnohých súčasníkov zostáva i naďalej ženou v určitých ohľadoch tajomnou.

Nezostáva nič iné, len sa pokúsiť preniknúť za oponu vzdialeného času a tam túto odpoveď hľadať. Možno bude mnohoznačná a zrejme i komplikovaná. Ale tak to už pri slávnych a významných osobnostiach histórie býva.

Kapitola 1.

Prelúdiá mladosti

Narodenie druhého potomka v máji roku 1717 očakával cisár Svätej ríše rímskej národa nemeckého Karol VI. (1685 – 1740) s veľkými nádejami. V novembri 1716 totiž zomrel jeho polročný prvorodený syn Leopold a habsburská monarchia bola opäť bez následníka trónu. Karlov zosnulý brat a predchodca, cisár Jozef I. (1678 – 1711), po sebe zanechal len dve dcéry a po smrti malého Leopolda Habsburgovcom znovu hrozilo, že ich rod vymrie po meči. Ale Karol VI. mal len tridsaťjeden rokov a šanca, že sa mu narodí nový mužský dedič, stále pretrvávala.

Uvedomelý cisár však nehodlal nič ponechať na náhodu a už v roku 1713 – ešte predtým ako splodil svojho prvého potomka – prezieravo vydal nový nástupnícky poriadok, ktorý menil doteraz platné ustanovenie o následníctve v habsburskom rode. Pôvodné následnícke práva boli v habsburskej monarchii dedičné a pre-

chádzali vždy z otca na najstaršieho syna podľa zásad primogenitúry (prvorodenosti).

Rok vydania nových zásad zrejme nebol náhodný. Vtedy totiž habsburskú monarchiu zasiahla morová epidémia, ktorá sa citeľne dotkla aj Prahy, kde tejto hroznej chorobe podľahla šestina obyvateľov. Cisára možné následky tejto epidémie vydesili, a preto

okamžite začal riešiť otázku nástupníctva. Napadlo mu, že aj on by mohol nečakane skonáť a rakúska monarchia, ktorá bola doteraz bez mužských potomkov, by sa vzhľadom na fakt, že ženy z habsburského rodu žiadne nástupnícke práva nemali, stala korisťou iných panovníkov.

Z tohto dôvodu nový nástupnícky poriadok Karola VI. , ktorý vošiel do dejín pod názvom Pragmatická sankcia, pôvodné ustanovenia o nástupníctve podstatným spôsobom menil a rozširoval. Podľa tejto novely sa dedičské práva Habsburgovcov mali do budúca týkať aj ženských potomkov, kde opäť platil princíp primogenitúry.

Cisár Svätej ríše rímskej národa nemeckého Karol VI. v novom dokumente o nástupníctve, zvanom Pragmatická sankcia, umožnil tak aj ženským potomkom Habsburgovcov nástup na rakúsky trón. Bez toho, aby to tušil, predurčil tak svoju neskoršie narodenú dcéru Máriu Teréziu vládnuť nad rakúskou monarchiou.

Karol VI. povolal svojich ministrov aj členov tajnej rady, ktorá bola najvyšším poradným orgánom panovníka, a oznámil im svoju vôľu.

V prípade jeho smrti bez mužských potomkov mali byť všetky dedičské nároky prenesené v priamej vladárskej línii na jeho manželské dcéry, v druhej línii potom na dcéry jeho zosnulého brata Jozefa I. a v tretej línii na dcéry jeho otca Leopolda I. – teda Karolove sestry –, a to vždy na najstaršiu z nich.

Tieto ustanovenia však boli platné len pre rakúsku monarchiu, pretože nástupnícky poriadok cisárov Svätej ríše rímskej národa nemeckého z dedičských práv ženy striktné vylučoval a v nemeckej ríši nebola žiadna vôľa ho meniť. Titul a trón rímsko-nemeckých panovníkov nebol navyše dedičný a voľba rímsko-nemeckých kráľov a cisárov podliehala iným pravidlám (voľbe ríšskymi kurfirstami) bez ohľadu na to, že Habsburgovci boli vládcami Svätej ríše rímskej národa nemeckého nepretržite už od roku 1440.

Neskorším presadením pragmatickej sankcie sledoval Karol VI. jediný cieľ – zaistiť do budúca vladárske postavenie Habsburgovcov v dedičných krajinách a zachovať celistvosť a nedeliteľnosť rakúskej monarchie, ktorej jadro tvorili rakúske krajiny, České kráľovstvo a Uhorsko. Vydanie pragmatickej sankcie ešte v čase, keď bol Karol VI. bezdetný, svedčí o tom, že išlo z jeho strany len o preventívne opatrenie, ktoré s budúcou panovníčkou Máriou Teréziou nemalo vôbec nič spoločné.

Stavovské snemy jednotlivých krajín habsburskej monarchie nový nástupnícky poriadok počas rokov 1720 – 1722 prijali bez problémov, pretože mimoriadny význam získala pragmatická sankcia až vtedy, keď začínalo byť jasné, že sa Karol VI. mužského potomka už nedočká.

Cisárovo očakávanie, že sa mu v máji roku 1717 narodí nový dedič habsburského trónu, sa totiž nesplnilo. Namiesto syna prišlo na svet dievča, ktoré dostalo meno Mária Terézia.

Sklamanie z narodenia dcéry čoskoro pominulo, pretože Karolova manželka Alžbeta Kristína Brunšvicko-Wolfenbüttel-ská (1691 – 1750) po necelom roku opäť otehotnela. V septembri roku 1718 sa však narodila ďalšia dcéra Mária Anna (1718 – 1744).

Na ďalšieho potomka musel Karol VI. čakať dlhých šesť rokov. Jeho žena mala vyše tridsať rokov, keď v roku 1724 porodila dievčatko Máriu Amáliu. Tá sa dospelosti nedočkala. Zomrela iba v šiestich rokoch.

Cisárovnú veľmi trápilo, že rodí samé dcéry, a robila všetko pre to, aby znovu otehotnela. Ale všetko to úsilie bolo márne, napriek tomu, že podstupovala najrozličnejšie liečebné kúry, ktoré jej mali pomôcť. Na radu akéhosi šarlatána určitý čas dokonca pila i mnoho vína, až hrozilo nebezpečenstvo, že sa z nej stane notorická alkoholička.

Po smrti najmladšej dcéry Márie Amálie sa cisárovná v roku 1732 rozhodla situáciu radikálne riešiť. Lekári jej odporučili pobyť v Karlových Varoch, pretože mali podozrenie, že jej po štvrtom

Letné sídlo Habsburgovcov Schönbrunn sa neskôr stalo obľúbeným miestom pobytu Márie Terézie, ktorá pokračovala v jeho dostavbách a výzdobách interiéru.

pôrode hrozí trvalá neplodnosť. Avšak ani kúpeľná liečba nepomohla a Alžbeta Kristína do požehnaného stavu už neprišla.

Mária Terézia medzitým vyrástla v krásnu pätnásťročnú modrookú dievčinu s veľkými zlatými lokňami a súmernou postavou a stala sa ozdobou viedenského dvora. Ovládala latinčinu, obtojne aj francúzštinu, taliančinu a španielčinu. Nemecky hovorila zvláštnym viedenským dialektom, aj keď trochu zaostávala v gramatike. Prejavovala muzikálny talent, hudba a tanec boli dôležitými súčasťami jej výuky a tieto dva umelecké odbory po celý život preferovala. Obdivovala tiež taliansku operu i divadlo a sama vedela veľmi obtojne spievať.

Rovnako náboženstvo hralo pri jej výchove dôležitú úlohu, pretože byť dobrou a zbožnou kresťankou sa na viedenskom dvore považovalo za samozrejmé. Výučbou boli poverení jezuiti, ktorých silný cirkevný rád (Tovarišstvo Ježišovo) bol v tej dobe považovaný za dôležitú oporu trónu i rakúskej ríše. Jezuiti učili

Máriu Teréziu nielen základy teológie, ale i latinskú históriu. Od nich sa naučila uctievať mariánsky kult a k Panne Márii sa v ťažkých chvíľach vo svojich modlitbách uchýľovala po celý zvyšok života.

Jezuitská výchova sa u nej prejavovala aj inak. Napriek tomu, že jej matka bola pôvodne protestantka, ktorá však pred svadbou konvertovala na katolicizmus, Karol VI. bol voči inovercom dosť intolerantný.

V roku 1717 vydal patent, kde prikazoval tvrdé a nekompromisné prenasledovanie všetkých osôb nekatolíckeho kresťanského vierovyznania. Tresty voči nekatolíkom, ktorí by slúžili zakázané omše, cisár ešte viac zostril nariadením z roku 1725. Previnilcom najprv hrozili galeje, potom nútené vyhnanstvo a odsúdenec, ktorý by sa snáď z exilu do habsburskej monarchie vrátil, mal byť automaticky potrestaný na hrdle. Za prechovávanie kacírskych spisov hrozilo nekatolíkom zbičovanie a dlhé žalárovanie, protestantským kazateľom ťažký žalár alebo trest smrti. Ak by vo väzení zomreli, mali byť ich telá zahrabané pod najbližšou šibenicou.

Aj Mária Terézia pociťovala k vyznávačom nekatolíckej viery odpor, aj keď s pribúdajúcim vekom tieto nezmieriteľné postoje predsá len zrevidovala. Snáď k tomu prispel aj vplyv jej syna a spoluvládara Jozefa II., otázky viery nikdy nepreceňoval, mal zmysel pre náboženskú toleranciu a vo svojom konaní sa riadil predovšetkým racionálnymi pohnútkami.

Keď mala Mária Terézia jedenásť rokov, stala sa jej guvernankou grófka Mária Karolína Fuchsová (1681 – 1754), na ktorú sa

mladá princezná veľmi naviazala. Grófka svoju zverenkyňu učila španielsku dvorskú etiketu aj niektoré cudzie jazyky a bola jej dlhoročnou pomocníčkou a radkyňou.

Karol VI. od svojich dcér dodržovanie španielskej etikety striktno vyžadoval. Začiatkom 18. storočia bol totiž španielskym kráľom, aj keď sa po vojnách o dedičstvo po vymretej španielskej vetve Habsburgovcov musel tohto trónu nakoniec vzdať v prospech francúzskych Burbonovcov.

Vzájomný vrelý vzťah medzi grófkou Fuchsovou a Máriou Teréziou pretrvával aj v dobe, keď už mladá rakúska arcivojvodkyňa nastúpila na trón. Svoju vernú spoločníčku potom povýšila na vrchnú dvornú dámu a grófka ju sprevádzala aj na cestách. Stala sa najbližšou dôverníčkou svojej panej a dalo sa na ňu vždy spoľahnúť.

Za verné služby sa grófke Fuchsovej dostalo aj posmrtnej odmeny. Na príkaz Márie Terézie ju pochovali do kapucínskej krypty – hrobky, ktorá bola miestom posledného odpočinku habsburských panovníkov a členov ich rodiny. Pre jej vernú dôverníčku to bola veľká pocta.

Mária Terézia mala len šesť rokov, keď sa spoločne so svojou sestrou Máriou Annou stretli na viedenskom dvore s Františkom Štefanom (1708 – 1765), synom lotrinského vojvodu Leopolda Jozefa.

Lotrinskí vojvodovia boli odjakživa spojencami Habsburgovcov a ich vojenské oddiely v roku 1683 pomáhali pri obliehaní Viedni poraziť Turkov.

Leopold Jozef Lotrinský vždy túžil po spojení s habsburským rodom, uskutočniť to chcel svadbou princeznej Márie Terézie a jedného zo svojich synov. Leopold Klemens Karol však zomrel na čierne kiahne (aj vojvodovi dvaja najstarší synovia už skôr podľahli rovnakej chorobe), nažive zostal už len František Štefan.

Keď vo veku pätnásť rokov dorazil do Viedne, bol to veľmi zdvorilý chlapec príjemného zovňajšku, ktorý sa čoskoro cisárovi a jeho rodine zapáčil. Bol dobrým jazdcom a sprevádzal Karola VI. na poľovačkách, ktoré sa stali obľúbenou zábavou tohto panovníka. František Štefan v duchu vtedajšej dvorskej etikety žil oddelene od oboch cisárskych dcér, a ak sa s nimi občas vídal, správal sa k nim s príkladným šarmom a galantnosťou.

František Štefan Lotrinský bol životnou láskou Márie Terézie. Po jeho smrti v roku 1765 už nikdy neodložila vdovské šaty.

Karol VI. ešte nebol rozhodnutý, či sa práve František Štefan stane manželom Márie Terézie. Cisár sa vo voľbe ženícha pre svoju staršiu dcéru nechcel unáhliť, aj keď si mladého lotrinského vojvodu veľmi obľúbil – nahrádzal mu syna, ktorého sa nedočkal.

V roku 1729 Leopold Jozef zomrel a dvadsaťročný František Štefan sa musel do Lotrinska vrátiť, aby sa tam po otcovi ujal moci. V jeho vlasti však vládli

úplne iné pomery a zvyklosti ako vo Viedni a František Štefan si na túto zmenu nemohol dlho zvyknúť. Jeho poddaní v ňom videli ponemčeného vladára, ktorý síce hovoril ich rečou, ale lotrinské zvyky a tradície príliš nedodržiaval. Zaujímavé je, že Viedňania v ňom zasa videli „francúzskeho cudzinca“, a ani oni ho nemali v obľube, takže to mal ťažké na oboch stranách.

Mária Terézia, ktorá mala len jedenásť rokov, však na šarmantného lotrinského vojvodu nemohla zabudnúť. Ako neskoršie sama priznala, bola do neho už dávno zamilovaná, a aj on v nej videl svoju budúcu nevestu. Z tejto vzájomnej náklonnosti medzi nimi neskôr skutočne vznikla hlboká láska.

Bohužiaľ, kontakt Márie Terézie s Františkom Štefanom bol po jeho odchode z Viedne nemožný, pretože španielska etiketa medzi nimi zakazovala akúkoľvek korešpondenciu. To bolo pre Františka Štefana veľmi nepríjemné obdobie a zožierali ho obavy, že sa na neho vo Viedni nezabudne.

Avšak opak bol pravdou. Cisár mu dokonca poslal list, v ktorom sa o ňom vyjadroval ako o milovanom synovi, ktorého snáď bude môcť opäť vo Viedni privítať. Nebolo pochyb o tom, že mu je Karol VI. naklonený, čo sa okrem iného prejavilo aj tým, že svoju staršiu dcéru, ktorá na svojho vyvoleného neprestávala myslieť, v jej zamilovanosti podporoval – keď Mária Terézia oslavovala trinásť rokov, daroval jej obrázok s vojvodovým portrétom. Od tejto chvíle sa na viedenskom dvore šušovalo, že cisár o ženíchovi pre princeznú už rozhodol, a rovnaké sympatie k mladému lotrinskému vojvodovi prechovávala aj cisárovná Alžbeta Kristína.

Ale v roku 1733 sa situácia skomplikovala. V Poľsku zomrel kráľ August II. Silný a na prázdny trón časť poľskej šľachty, podporovaná Francúzskom, presadila Stanislava Leszczyńského, ktorý bol svokrom francúzskeho panovníka Ľudovíta XV. Rakúsko spoločne s Ruskom proti tejto kandidatúre protestovalo, pretože obidve krajiny sa obávali, že by tým mocenský vplyv Francúzska v Európe neúmerne vzrástol.

Ako protikandidáta na poľský trón Rakúsko ponúklo saského kurfirsta Augusta Poniatowského, a keď do Poľska vtrhli spojené rakúske, ruské a saské vojská, Francúzsko Rakúsku vyhlásilo vojnu, ktorá sa natiahla na ďalšie dva roky. Stanislav Leszczyńský sa nakoniec musel z Poľska stiahnuť a na trón dosadol saský kurfirst.

V roku 1735 Francúzsko ponúklo Rakúsku mier, ale kládlo si jednu zásadnú podmienku. Za to, že sa Stanislav Leszczyńský vzdá nároku na poľskú korunu, Francúzsko požadovalo ako kompenzáciu odstúpenie Lotrinska, ktoré chcelo dostať pod svoj mocenský vplyv s tým, že tam vládu prevezme práve Stanislav Leszczyńský. Francúzsko sa zároveň zaviazovalo, že ak Karol VI. prijme túto podmienku, francúzsky panovník Ľudovít XV. uzná pragmatickú sankciu a novelizáciu habsburského nástupníckeho poriadku bude úplne rešpektovať.

Cisár Karol VI. chcel navrhované riešenie konfliktu s Francúzskom prijať, ale teraz pred ním stála neprijemná úloha – presvedčiť Františka Štefana Lotrinského, aby sa svojho vojvodstva dobrovoľne vzdal. Na oplátku mu Karol VI. slúbil veľkovojsvodstvo

toskánske, ktorého posledný a bezdetný vladár Gian Gastone Medicejský bol ťažko chorý a po jeho smrti malo Toskánsko pripadnúť Habsburgovcom.

V hre však bolo ešte niečo. Cisár Františkovi Štefanovi zároveň garantoval, že ak sa Lotrinska vzdá, môže sa konečne oženiť s Máriou Teréziou. Mala už osemnásť rokov a sama si neželala nič iné, než sa stať ženou muža, ktorého až nekriticky obdivovala a milovala.

Politické kalkulácie a sobášna diplomacia šla u Habsburgovcov vždy ruka v ruke a František Štefan nemal príliš na výber, ak nechcel riskovať roztržku s cisárom a dostať sa do nežiaducej izolácie.

Jeho matka ho síce nabádala, aby sa Lotrinska za žiadnu cenu nevzdával, pretože potom sa stane už len vazalom Habsburgovcov, ale mladý muž na jej radu nedbal a rozhodol sa vzniknutú situáciu vyriešiť tak, ako Karol VI. navrhoval.

Za tie roky, počas ktorých sa František Štefan s Máriou Teréziou nevideli, habsburská princezná vyrástla a stala sa z nej krásna žena s vysokou štíhlou postavou, bielou pleťou, oválnou a jemnou tvárou, lemovanou svetlými vlasmi. O jej osude však rozhodoval hlavne jej otec, ktorý z najrôznejších dôvodov – vrátane politických – odmietol mnoho Máriiných nápadníkov. Medzi nimi bol aj don Carlos z rodu španielskych Burbonovcov, portugalský princ Emanuel alebo synovia bavorského a saského kurfirsta.

Konečná voľba padla na Františka Štefana, pričom cisár ešte prihliadal na to, že do neho bola Mária Terézia zamilovaná.

V neposlednom rade zohralo dôležitú úlohu aj to, že Karol VI. prejavoval voči budúcu zaťovi skoro otcovské city vzhľadom na to, že si ho obľúbil tak, ako keby bol jeho synom.

V januári 1736 sa konali zásnuby a 12. februára toho istého roku sa vo Viedni oslavoval sobáš. Snúbencov oddával vo dvornom augustiniánskom kostole pápežský nuncius Dominik Passionei, čo vyvolalo menší škandál. Vtedajší viedenský arcibiskup kardinál Kollonitsch veľmi zle znášal fakt, že cisár dal prednosť pápežskému nunciovi. Kollonitsch totiž v roku 1717 Máriu Teréziu krstil a to, že ju teraz nemohol oddať, považoval bezmála za urážku. Na svadobnom obrade sa teda „zo zdravotných dôvodov“ nezúčastnil, a dokonca odcestoval z Viedne.

Napriek tomu, že si Mária Terézia brala Františka Štefana predovšetkým z lásky, nevyhli sa ani tesne pred svadbou politike. Obaja museli cisárovi sľúbiť, že v prípade, že by sa mu predsa len zázrakom ešte narodil syn, nebudú si Mária Terézia ani jej manžel robiť žiadne nároky na rakúsky trón a uznajú cisárovho syna za právoplatného následníka. Tiež v prípade, že by sa z ich manželstva nenarodil mužský potomok a mladšia sestra Márie Terézie by ho naopak mala, museli prisahať, že následnícke práva v tejto situácii prejdú na syna Márie Amálie. To boli podmienky, ku ktorým sa Mária Terézia a František Štefan museli pred svadbou cisárovi zaviazovať, ale potom už ich sobášu nestálo nič v ceste.

Nevesta žiarila od šťastia, aj keď Viedencania z jej ženícha príliš nadšení neboli. Pre nich bol polovičný Francúz – hovoril po francúzsky a po nemecky zatiaľ príliš nerozumel. Na svadobný

obrad neprišla ani Alžbeta Charlotta, matka Františka Štefana, ktorá sa na syna hnevala, že sa kvôli svadbe s habsburskou princeznou tak ľahko vzdal rodného Lotrinska. Neustále mu predhadzovala fakt, že keby s ním zostala Mária Terézia bezdetná, on by sa stal len podradným členom rakúskeho dvora. Keď sa jej obavy neskôr ukázali ako nesprávne, tak sa predsa len s rakúskou nevestou zmierila a ich vzťahy sa zlepšili.

Cisár Karol VI. hneď po svadbe menoval zaťa za člena svojho najdôležitejšieho poradného zboru – tajnej rady. Keď potom v roku 1737 došlo v Uhorsku k ďalšej vojne s Turkami, stal sa František Štefan uhorským miestodržiteľom i vrchným veliteľom tamojších cisárskych vojsk.

Príliš dlho tam nepobudol. Nemal žiadne vojenské skúsenosti a rakúski generáli na neho pozerali s dešpektom. Miesto toho, aby sa oni podriaďovali jemu, bol František Štefan nútený podriaďovať sa on im.

V júli roku 1737 vo Florencii zomrel posledný medicejský veľkvojvoda toskánsky Gian Gastone a František Štefan sa mal stať podľa už skôr uzavretej dohody jeho nástupcom. Ale cisár zatiaľ s jeho odvolaním z Uhorska váhal. Márii Terézii sa totiž v rovnakom čase narodilo prvé dieťa, dcéra Mária Alžbeta, čo jej i manželov odchod do Florencie komplikovalo.

Vojna v Uhorsku sa pre rakúske vojská nevyvíjala dobre, a keď sa v roku 1738 Márii Terézii narodila ďalšia dcéra, Mária Anna, cisár Františkovi Štefanovi prikázal, aby sa do Uhorska vrátil – uznal, že než aby jeho zať prehrával ďalšie bitky, je omnoho

dôležitejšie, aby sa konečne s Máriou Teréziou ujal vlády v Toskánsku.

Ich dve malé dcéry mali zostať vo Viedni v starostlivosti opatrovateliek a v decembri roku 1738 sa novopečený veľkvojvoda toskánsky so svojou ženou vydal na cestu do Talianska, zatiaľ čo vo Viedni kolovali správy o tom, že cisár Františka Štefana povolal z Uhorska späť kvôli jeho neschopnosti viesť rakúsku armádu.

Pre Máriu Teréziu bol únik z Viedne možno vítanou zmenou, ale z vyhliadok, že by mala zostať v Toskánsku dlhšie, príliš nadšená nebola. Františka Štefana sprevádzal aj jeho brat Karol Lotrinský a ďalší lotrinskí šľachtici, nehovoriac o početnom služobníctve.

Vo Florencii, kam dorazili v januári v roku 1739, na nich čakalo veľkolepé uvítanie. Florenčania boli zvedaví predovšetkým na Máriu Teréziu, o ktorej kráse už počuli, a nová veľkvojvodkyňa na nich urobila dojem.

Nešetrila úsmevmi a prívetivosťou a zdalo sa, že ju záujem o jej osobu veľmi teší. Aj okázalé oslavy na námestí pred Bazilikou sv. Kríža, ktoré boli na jej i manželovu počesť usporiadané, svedčili o tom, že sa tu nový panovnícky pár teší veľkej pozornosti.

Už po štyroch mesiacoch prišiel od cisára z Viedne príkaz, aby sa František Štefan vrátil späť a spoločne so svojím bratom Karolom Lotrinským znovu prevzal velenie nad cisárskou armádou v Uhorsku, kde Turci nebezpečne útočili. Lenže ani nová vojenská misia žiadnu podstatnú zmenu nepriniesla a cisár aj jeho

dcéra si už museli priznať, že František Štefan jednoducho nie je typom úspešného vojvodu. Navyše sa ukázalo, že Mária Terézia je zasa tehotná, a cisár očakával, že mu konečne dá vnuka a budúceho dediča rakúskeho trónu.

Začínal rok 1740, rok nádejí, že konečne príde na svet habsburský princ, ale 12. januára Mária Terézia opäť porodila dcéru – Máriu Charlottu Karolínu. Bolo to veľké sklamanie, ani jej tretie dieťa cisárovi očakávania nenaplnilo.

Rok 1740 teda začal pre Máriu Teréziu rozčarováním, a to nevedela, čo zlé jej ešte len prinesie a že sa toto obdobie stane dôležitým medzníkom jej doterajšieho života. Na začiatku leta 1740 nasledovala ďalšia rana, keď jej zomrela prvorodená dcéra Mária Alžbeta. Túto stratu jej vynahradilo ďalšie tehotenstvo a nová nádej, že tentokrát už snáď bude mať syna.

Potom sa však stalo niečo nečakané. Máriin cisársky otec ťažko ochorel. Snáď to bol zápal pľúc a srdcová nedostatočnosť, podľa iných dochovaných správ išlo o otravu hubami, ale v danej chvíli to bolo jedno. Doktori rakúskemu panovníkovi aj tak len púšťali žilou, ako velila ustálená lekárska tradícia v prípadoch, v ktorých trápili pacienta vysoké horúčky. Dňa 20. októbra 1740 cisár Karol VI. vo veku päťdesiatpäť rokov dodýchal a jeho srdce sa zastavilo.

Zomrel v najnevhodnejšej chvíli. Štátna pokladnica bola skoro prázdna, Rakúsko trýznili obrovské dlhy a armáda bola pod dojmom porážok od Turkov demoralizovaná a v počiatočnom rozklade.